

ETT BARN INTERAKTION PÅ TVÅ SPRÅK

EN STUDIE I SPRÅKVAL OCH KODVÄXLING

RAIJA BERGLUND

INLEDNINGSFÖREDRAG I
SAMBAND MED DISPUTATION
DEN 6 JUNI 2008 VID
HUMANISTISKA FAKULTETEN
VID VASA UNIVERSITET

I förordet till min avhandling tillägnar jag de tvåspråkiga barnen i Vasa min undersökning. En viktig drivkraft för mig i min forskning har varit en förälders önskan att tolka ett tvåspråkigt barns parallella bruk av två språk utgående från hur barnet självt upplever sin tvåspråkighet. Tvåspråkiga barn har alltför sällan fått tillfälle att själva yttra sig om sin tvåspråkighet. Deras språkbruk har ofta blivit missförstått och kritiserat. Mycket av forskningen i tvåspråkighet hos barn har gjorts ur en klar enspråkighetssynvinkel. Forskningens fokus

har dessutom ofta varit på det tvåspråkiga barnets produktion, inte på barnets tidiga perception av de två språken. Med *produktion* avser jag här hur barnet använder sina språk. Med *perception* avser jag hur barnet förnimmer och iakttar sina språk.

Begreppet *barnets språktillägnande* definierar jag utgående från barnet självt, att barnet med det första skriket har ett medfött, socialt behov att kommunicera och samverka med andra människor. Barnet har en egen, aktiv roll i sitt språkförvärv. Att språktillägnandet också förutsätter interaktion ansikte mot ansikte är en självklarhet. Det går inte att förneka den roll som omgivningen, familjen, syskonen, skolan, kamraterna och den äldre generationen spelar i barnets språktillägnande. Men sist och slutligen upptäcker barnet språket enligt

▷

ett individuellt och ålderstypiskt mönster i interaktion med betydelsefulla personer i dess liv. Så lär sig ett enspråkigt barn sitt språk.

Om barnet växer upp i en tvåspråkig omgivning, där det har ett behov att kommunicera med talare av två språk, kommer det att lära sig två språk. Ett barn som på detta sätt simultant lär sig sina språk kan utveckla en mycket balanserad, additiv tvåspråkighet, en tvåspråkighet som har positiva följder för barnets språkliga och kognitiva helhetsutveckling. Ett sådant barn kan utveckla två lika starka språk, två språk som lämpligast kan beskrivas med beteckningarna Språk- a och Språk- α , där den arabiska bokstaven a och den grekiska α framhäver de två språkens jämbördiga förhållande till varandra. Har inte ett sådant tvåspråkigt barn två modersmål?

Tyvär finns det fortfarande många myter och missuppfattningar om tvåspråkighet. För en som är uppvuxen med ett språk i ett litet enspråkigt språksamhälle är det en stor överraskning att få veta att de flesta människor i världen är åtminstone funktionellt tvåspråkiga. Tvärtom vad som ofta anses som en allmän uppfattning är ett tvåspråkigt barn inte ett undantagsfall. Trots det har forskarna mest varit intresserade av de avvikelser som de tvåspråkiga barnens språkanvändning uppvisar gentemot de enspråkigas. Tvåspråkigt språkbruk har betraktats som en avvikelse från människans »normala» språkliga beteende. Det är inte rättvist att testa och jämföra tvåspråkiga barns kompetens i vardera språket med två enspråkiga barns behärskning av var sitt modersmål. Denna åsikt motiverar jag på följande sätt.

Enligt den nya, holistiska synen på tvåspråkighet bildar ett simultant tvåspråkigt barns totala språkkompetens en integrerad helhet som inte går att lösa upp i två separata delar. Denna syn på tvåspråkighet

använder jag mig av i min avhandling. Den integrerade synen på tvåspråkighet utgår från fyra grundsatser. De fyra grundsatserna är:

- 1) Helheten, dvs. tvåspråkigheten, är mera än summan av sina delar, dvs. ett plus ett är mera än två; att kunna både finska och svenska är mera än att kunna två språk.
- 2) Helheten bestämmer karaktären hos sina delar. Tvåspråkigheten genomsyrar och påverkar sättet på vilket finska och svenska används.
- 3) Delarna, dvs. finskan och svenskan, kan inte förstås som isolerade delar av helheten, tvåspråkigheten. Ett barn som en gång är tvåspråkigt är alltid tvåspråkigt.
- 4) Delarna (språken) är dynamiskt interrelaterade och beroende av varandra. Användningen av finska och svenska ska tolkas genom och konfronteras mot den totala tvåspråkiga språkresursen.

Ett tvåspråkigt barn är således inte summan av två enspråkiga barn, utan det har en egen språkprofil, som avviker från det enspråkiga barnets språkprofil.

Ett barn anses vara tvåspråkigt först när man har hört barnet säga något på båda sina språk. Enligt en tidigare, numera förkastad teori, skulle alla barn till att börja med ha en enspråkig period, då de inte ännu är medvetna om att de har att göra med två språk. Enligt denna teori skulle barn födas som enspråkiga, och därför skulle det vara svårt för de barn som lär sig två språk att hålla isär sina språk. Enligt en ny uppfattning finns det inte något skäl att tro att ett barn föds med neurokognitiva anlag som predisponerar det mera till enspråkighet än till tvåspråkighet. Tvärtom tenderar ett barn, som hör två språk i sin omgivning, att från första början förknippa de två språken med talare av respektive språk. Då man har undersökt

barnets perception av språk, har man konstaterat att barnet redan i fosterstadiet »hör» och lär känna sin mors röst. Några timmar gamla nyfödda reagerar nämligen på en röst som de har hört under fosterstadiet. Detta aktualiserar en spännande fråga: Var min informant, som under fosterstadiet hörde sin mor tala både finska och svenska, tvåspråkig redan innan han föddes?

Det främsta resultatet av min undersökning är att min informants språkval sker personbundet, konsekvent och medvetet. Han försöker med alla medel undvika att använda det andra språket när han talar med enspråkiga personer. Om han till exempel inte kan ett svenskt ord, är en av hans strategier att använda sin mor som ordbok och att därefter fortsätta på svenska.

Några forskare har ansett att det finns två normer som sanktionerar tvåspråkiga barns språkvals beteende. Det är normen om dubbel enspråkighet, enligt vilken barnet ska använda sina språk separat, så som enspråkiga barn gör, och normen om integrerad tvåspråkighet, enligt vilken barnet använder hela sin språkresurs. Trots att min informant konsekvent uppträder i enspråkig språkform i enspråkigt sällskap ger han prov på hur han i sin tvåspråkiga språkform fungerar enligt den integrerade tvåspråkighetsmodellen. Hos min informant framträder detta bl.a. som kodväxling. Men hans kodväxling sker inte slumpmässigt. För det första kodväxlar han endast när han vet att hans samtalspartner kan båda språken. För det andra har han klara principer och regler för sin kodväxling.

Min informant visar tecken på interaktionell tvåspråkig kodväxlingskompetens redan vid sin treårsdag, men han blir avsevärt skickligare och finurligare i sin kodväxling, när han närmar sig skolåldern. Det är möjligt att barnet, när det övergår från det konkreta tänkandet till det mera abstrakta, börjar inse att språken inte är bundna vid

talare av dessa språk. I förskoleåldern börjar barnet behärska sina båda språk så bra att det utan hinder självt kan bestämma när det kan förena sina språk på det sätt som det vill.

Det bästa sättet att få barn att bli tvåspråkiga anses fortfarande vara en konsekvent tillämpning av strategin *en person – ett språk*. Detta bekräftas också av mina resultat. En tvåspråkig familj är dock ingen »produktionsautomat» för tvåspråkiga barn, utan det behövs medveten språkplanering inom familjen och uthållighet för att familjen ska lyckas med den överenskomna språkstrategin. Och det behövs flexibilitet i familjens språkstrategi allt efter förändrade familjeförhållanden, men också förståelse för barnets individuella språkbruk.

Ur familjeperspektiv vill jag lyfta fram den dynamiska flexibilitet som gäller en tvåspråkig familjs språkbruk. Då barnet får ett syskon kan den förälder, vars språk är familjens gemensamma hemspråk, plötsligt märka att han eller hon har hamnat språkligt i minoritet i familjen. Det kräver mod och beslutsamhet av den minoritetsspråkstalande föräldern att konsekvent tala sitt eget språk i en språklig miljö där det andra språket är i majoritet.

Tvåspråkiga föräldrar ska vara medvetna om att det tvåspråkiga barnet brukar svara på det språk som det tilltalas på. Barnet i min studie agerar enligt en så kallad Följa John -princip i en tvåspråkig talsituation: han svarar på det språk som han tilltalas på och fortsätter automatiskt på det språk som används som samtalets basspråk. Föräldrarna i en tvåspråkig familj borde vara lyhörda på många sätt; den förälder vars språk tillfälligt dominerar i barnets språksituation, kan också medvetet tåga och på så sätt ge barnet möjlighet att få mera inflyde på det för tillfället svagare språket.

Påhittade språkvalsstrategier och språkliga rutiner, som väsentligt ändrar famil-

jens språkvalsprinciper är jag skeptisk till. Språkstrategin måste planeras och genomföras konsekvent. Dessutom behöver ett blivande tvåspråkigt barn både enspråkiga och tvåspråkiga språkliga modeller.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att barnets språkval sker konsekvent i samtal med de personer som själva är konsekventa i sitt språkval gentemot barnet. Separata svensk- och finskspråkiga talsituationer, möjligheter att använda ett språk i sänder med enspråkiga samtalspartner tycks bidra till att barnets språkanvändningsmönster klarnar. Barnet reagerar på samma språk som det tilltalas på. Därför ska föräldrarna aktivt använda sitt eget språk. Det tvåspråkiga barnets språkvalsmönster förstärks om språken används enligt domän, tema och aktivitet, samt till exempel i så kallade svenska eller finska rum. Det verkar inte rubba det tvåspråkiga barnets enspråkiga cirklar även om barnet hör någon av sina närmaste regelbundet uppträda i tvåspråkig språkform (så som informantens mor och syster gör). I stället skapar det trygghet och ger en modell för hur en tvåspråkig människa använder sina språk. Jag vill ytterligare poängtera att det tycks vara svårt att bryta det starka språkvalsmönstret som tidigt i barndomen har uppstått mellan barnet och dess viktigaste språkliga modeller.

I slutskedet av mitt avhandlingsarbete insåg jag plötsligt att ett simultant tvåspråkigt barn, som min informant, inte har upplevt en enda enspråkig dag i sitt liv. Hur blev det så? — Han hade väl inget annat val än att bli tvåspråkig i de förhållanden där han föddes? När började hans tvåspråkighet? Och hur är det att hela tiden vara tvåspråkig? Dessa frågor ställde jag min informant och jag avslutar med att resonera kring hans svar.

Min informants tvåspråkighet började från första skriket i en tvåspråkig sjukhusmiljö. Därför kan han skämtsamt beskrivas

med bokstavskombinationen BBB, *Bilingual på BB* eller *Born to Be Bilingual*. Så här resonerar han själv om sin tvåspråkighet i cirka femårsåldern: »[Jag har blivit tvåspråkig] Så att ni, mamma och pappa, har sagt på finska och på svenska. Då ja' var liten hade ja' inte ens lärt mig tala utan ja' var bara tyst och sa ingenting». (Kursivering anger att yttrandet är på originalspråket. Yttrande inom citat anger att yttrandet har översatts.)

Hur blev det sedan? Mina resultat visar sig vara longitudinellt hållbara. Det personspecifika språkvalsmönstret är fortfarande mycket djupt inrotat. Min informant håller språken isär, ibland med en pinsam precision: han kräver nämligen att inte heller hans mor ska avvika från det invanda språkvalsmönstret, varken i samtal med honom eller med de kamrater som han själv talar finska med. Språkvalet svenska mellan syskonen visar sig också hålla.

Ibland undrar jag hur det ser ut i ett tvåspråkigt barns huvud. »Hur tror du att dina språk är lagrade i din hjärna?» frågade jag en gång i forskningssyfte. Jag undrade: »Är dina språk i separata lådor eller om vartannat *sekaisin* i ditt huvud?» Då blev han riktigt förargad: »*Sekaisin*? I oordning? Är du helt galen? Hur kan du tänka dig något sådant? Att de på något sätt skulle vara blandade?» Trots att ett tvåspråkigt barn har en egen, integrerad språkprofil, är språken i hans hjärna tydligen ordnade på ett individuellt och systematiskt spännande sätt. Det har psykologvister presenterat olika modeller om.

I ljuset av mina resultat förstår jag nu att min informants tvåspråkighet utgör en integrerad helhet. Njugghetens princip *Man tager vad man haver* har i min studie visat sig vara en källa till språklig rikedom. Ekvationen $1 + 1 > 2$, kan också skrivas ut med termerna: Språk-a + Språk- α = en fördubblad språkresurs, ett extra uttrycks-

medel för det tvåspråkiga barnet. — Då min informant var ungefär elva och ett halvt år gammal, ställde jag honom frågan: »Hur är det att vara tvåspråkig?». Han svarade: »Tuntuu hyvältä, eihän mulla oo mitään

sitä vastaan.» 'Det känns bra, int' har ja' ju nånting emot det'. (Intervju 2: 12.10.2002.) Han smålog och tillade på svenska: »och att man ibland känner sig lite smartare än finnarna och svenskarna!» ■

RAIJA BERGLUND *Ett barns interaktion på två språk — En studie i språkval och kodväxling.* Acta Wasaensia No 190. http://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-227-4.pdf

Vaasan yliopisto, Pohjoismaisten kielten laitos, PL 700, 65101 Vaasa
Sähköposti: raija.berglund@uwasa.fi